

Thomas Vilhelm og Per Wium

FRANK ZAPPA

Multikunstner forud for sin tid

PubliMus

Skriftserie fra *SMKS*
Syddansk Musikkonservatorium & Skuespillerskole

Udgivet i samarbejde med Musikafdelingen, Syddansk Universitetsbibliotek *SDUB*

Thomas Vilhelm og Per Wium
Frank Zappa - multikunstner forud for sin tid

PubliMus nr. 25-13

Esbjerg, august 2013

Syddansk Musikkonservatorium & Skuespillerskole

Kirkegade 61

6700 Esbjerg

Tlf: +45 63119900 · Fax: 63119920 · e-mail: publimus@smksnet.dk

Redaktion:

Carl Erik Kühl, SMKS (ansvarshavende)

Anne Helle Jespersen, SDUB

Margrethe Langer Bro, SMKS

Jesper Dyhre Nielsen, SMKS

Tryk: Fællestrykkeriet - SUN

Aarhus Universitet

Universitetsparken, bygn. 1163

8000 Århus C.

ISBN 978-87-89919-31-7

Thomas Vilhelm og Per Wium

FRANK ZAPPA

Multikunstner forud for sin tid

Indledning

Komponisten, guitaristen, satiriker, fritænker, samfundsrevser og aktivisten Zappa stod fast på sine liberale og musikalske principper, og det ville han formentlig også have gjort i dag, hvis ikke kræften havde sat en stopper for et produktivt liv d. 4. december 1993. 20-året for mandens bortgang er en passende anledning til at gøre status, idet både hans produktion og holdningerne bag den stadig har resonans i den tid, vi lever i. Frank Zappa var en multikunstner, der i mange henseender var forud for sin tid. I det følgende vil vi forsøge at forklare hvorfor og stille skarpt på manden, meningerne og musikken.

”I’m a constitutional fundamentalist.” Sådan lød budskabet, når Frank Zappa trådte frem på amerikansk tv i 1980’erne og hårdnakket hævdede, at nogen forsøgte at tilsidesætte de basale og grundlæggende frihedsrettigheder, som stod opført i landets forfatning af 1776. Hans fastforankrede tillid til de ideer, som forfatterne bag Uafhængighedserklæringen mente, at USA skulle bygge på, gør ham stadig relevant, da vi stadig anno 2013 vedbliver med at diskutere det

enkelte individs borgerrettigheder i forhold til staten og det politiske systems magtudøvelse.

I Zappas verden var religioner, politikere, ideologier, de etablerede uddannelsessystemer, autoriteter i almindelighed, folks seksualitet, moral og dumhed til for at blive kritiseret – og det gjorde han med en heftig åbenmundethed, der henrykkede fans og chokerede de herskende klasser. Humor, hån, spot, latterliggørelse indpakket i vital sprogkvilibrisme, når han lyrisk var på toppen, er der rigeligt med eksempler på i de mere end tusinde musikstykker, Zappa nåede at gøre færdig, før sygdommen fik bugt med ham. Hvordan ville tidsånden af i dag mon have haft det med en så kantet og kompromisløs personlighed som Frank Zappa? Dette er i sig selv et ret interessant tankeeksperiment. ”Who Are The Brain Police?” lød det dystert manende spørgsmål på debutalbummet ”Freak Out” (1966). Har vi stadig ”Plastic People” som i sangen fra ”Absolutely Free” (1967) iblandt os?

Zappas begavede og til tider anarkistiske samfundssatire og talent for entertainment på scenen er unik i rockens historie. Han fastholdt en usvækket tro på, at det måtte være muligt at styre publikum og inddrage det i showets afvikling, uden at folk greb til vold eller fare for tumult, selv om det under en koncert i starten af 1970´erne nær havde kostet ham liv og førlighed. Frank Zappas karisma og skarpe intellekt udøvede en magnetisk tiltrækningskraft på millioner af mennesker næsten helt uden brug af kommercielle hitsingler, gøgl og glimmer - kvaliteten talte som oftest for sig selv.

En barndom med kemikalier. 1940-59.

Frank Vincent Zappa blev født d. 21. december 1940 i Baltimore, Maryland. Familien var af fransk/italiensk afstamning og levede lidt af en nomade-tilværelse, der til dels skyldtes faderens arbejde som kemiker og matematiker i forsvarsindustrien. Hans speciale var kemisk krigsførelse, og i hjemmet var der både opbevaret sennepsgas og masker i tilfælde af, at et uheld skulle ske. I Frank Zappas musikproduktion er der flere referencer til krig, kemikalier og forsvarsindustriens måde at arbejde på. Hans barndom bar præg af sygdom grundet tilbagevendende problemer med astma og bihulebetændelse, der

forsøgte behandlet med bl.a. små mængder af radium gennem hans næsebor. Drengen Frank levede livet farligt, men overlevede. Uddunstninger af sennepsgas har næppe fremmet hans helbredsmæssige tilstand.

Som 12-årig flytter Frank Zappa med familien til vestkysten og når at bo der i flere forskellige byer, inden Zappa-klanen slår sig ned i San Diego. Frank fordyber sig i musikken ved at lære sig selv at spille trommer og guitar. Han kaster sig ydermere ud i intense autodidakte studier i nodelæsning og komposition. I skolen klimprer han i alle pauser på sin akustiske guitar. Han får hurtigt en afsmag for det traditionelle skolesystem. Den varede ved hele livet igennem – Zappa underviste senere sine sønner hjemme en del af deres skoletid. Zappas smag for musikalske genrer er vidtfavnende – fra avantgarde til rhythm'n'blues singler.

Hans karriere som musiker startede tidligt i diverse bands. Som elev på high school lærte han således Don van Fliet, den senere Captain Beefheart, at kende. Zappa fik sin eksamen i 1958 og havde på det tidspunkt allerede skrevet mindre avantgarde-orkesterværker for diverse instrumenter. Gitaren blev med årene hans foretrukne instrument frem for trommesættet. I 1959 flytter han hjemmefra og til Los Angeles.

Studio Z og pornografi. 1960-65.

I starten af 1960'erne ernærede Frank Zappa sig som musiker, sangskriver og filmkomponist i lokalområdet. I 1964 havde han tjent penge nok til at opkøbe et indspilningsstudie af en god ven, der agtede at sælge det med et udstyr, der var yderst moderne efter tidens standard. Året forinden havde han opnået en kortvarig berømmelse ved at optræde i Steve Allens "Late Night Show" med et kort stykke musik, der blev opført ved hjælp af et drejende cykelhjul. Iscenesættelsen af et usædvanligt talent – på det tidspunkt endnu uden moustache - tog her det første spæde skridt i en større offentlighed.

Det opkøbte studie omdøbte han til Studio Z og arbejdede der ofte 12-15 timer om dagen. Han eksperimenterede med flersporsteknik, overdubbing og elektronisk manipulerede lydoptagelser og lagde dermed grunden til den måde, der blev arbejdet på i de næstfølgende årtier. Et par aviser skrev om Zappa, og

der gik rygter om, at han producerede billeder og lyd til pornografisk materiale. En lokal politimand optrådte som agent provocateur og tilbød Zappa den anseelige sum af 100 dollars for at fremstille et bånd med suk og støn, der skulle bruges til et undergrundsarrangement i Los Angeles. Da Zappa havde leveret varen med hjælp fra en veninde, der lagde stemme til de erotiske lydorgier, blev han arresteret og lagt i håndjern, og alt indspillet materiale i Studio Z blev beslaglagt.

Pressen var informeret om anholdelsen på forhånd, og Zappa kunne se sig selv udskreget som et subversivt samfundsskadeligt element, der producerede ulovlig pornografi. Anklagemyndigheden nedtonede dog forbrydelsens alvor, og Zappa idømtes et halvt års fængsel, men nåede dog kun at afsone i alt ti dage, før han atter blev sat på fri fod en forårsdag i 1965. Den korte indespærring bag lås og slå satte sig imidlertid varige spor. Zappas tro på retfærdighed og på autoriteternes passende magtanvendelse og rimelige behandling af borgerne led et knæk, og det skulle systemet nu få at høre for i mange år fremover.

Freak Out! 1966-71.

Dybt desillusioneret opgav Zappa Studio Z, der også var blevet brugt til at indspille jingler og reklamer til radio og tv samt soundtracks til flere mindre filmprojekter. Politiet tilbageleverede kun en brøkdel af de beslaglagte bånd. Sangeren Ray Collins overtalte herefter Zappa til at blive guitarist i R&B-bandet "Soul Giants". Zappa tog hurtigt styringen, og bandet skiftede navn til "Mothers" samtidig med, at det begyndte at spille hans egne numre i håb om, at en original gennemarbejdet stil ville skaffe dem en pladekontrakt. Dette kursskifte skulle hurtigt vise sig at bære frugt. En manager ved navn Herb Cohen overtog bandet, der skiftede navn til "Mothers of Invention" (MOI). Bandet fik deres kalender fyldt op med jobs som en vital del af den gryende undergrundsmusikscene i Los Angeles og omegn.

Den kendte producer Tom Wilson (producent for Simon & Garfunkel, Bob Dylan m.fl.) signede dem til det progressive pladeselskab "Verve", og i 1966 udgav MOI rockhistoriens andet dobbeltalbum nogensinde betitlet "Freak Out!"

kort tid efter, at Dylan havde bragt det første, ”Blonde on Blonde”, på markedet. Amerikansk rockmusik havde fået en radikalt anderledes stemme at forholde sig til. Lydcollager blandede sig pludselig med velklingende pop, komplekse kompositioner og surt vrængende avantgarde. MOI blev berygtet for den skarpe politiske satire, vilde musikalske amokløb, surrealistisk vanvid og gøren grin med hippietidens psykedeliske blomstermanifestationer. Sofistikerede og krævende arrangementer parrede sig med uforudsigelige indslag overalt i verden, efterhånden som MOI opnåede kultstatus på den alternative scene.

Live- og studiemusikere gled ind og ud af Zappas kompositoriske virke, der kastede flere og flere albums af sig og øgede kravene til de medvirkendes spille- og læsefærdigheder. Zappa udviklede sig til en hård autokratisk bandleder, og der opstod stridigheder om aflønning og de andres ønske om at få del i royalties til numre, som de hævdede at have bidraget til. Den slags ville Zappa ikke høre tale om. Han arbejdede på at blive herre i eget hus, og det blev han. MOI levede en omskiftelig tilværelse i forskellige konstellationer med opløsninger og gendannelser, indtil Zappa i 1970’erne konsekvent valgte kun at optræde solo akkompagneret af de til lejligheden sammensatte backingbands. Zappa nåede dog med MOI at bidrage til rockens annaler med vægtige værker som eksempelvis ”We’re Only In It For The Money” (1968), ”Uncle Meat” (1969) og ”Fillmore East – June 1971” (under navnet Mothers, 1971).

Soloårene i Big Business’ tegn. 1972-79.

I 1971 blev Zappa under en koncert med MOI slået brutalt ned i orkestergraven, da en vred mand troede, at Zappa flirtede med hans kæreste. Det kostede mere end et års pause grundet alvorlige skader på ben, ryg og hoved. Resultatet blev et længere ophold i en kørestol, og stemmen røg flere toner ned i baslejet. Zappa fortsatte med at inddrage publikum i koncerterne efter ulykkespausen med en hærdebred bodyguard diskret placeret i kulissen, og han benyttede sit dybere stemmeleje som en anden sprechstallmeister, der i ordrige remser og introduktioner forstod at holde sin voksende fanskare fanget i et univers, der var skiftet fra skurrile rablerier under MOI til egentlig iscenesat showmanship som

soloartist i midt-70'erne. I samme periode udgav Zappa flere lp'er, der gjorde sig forholdsvis godt på det kommercielle marked, og han grundlagde egne pladeselskaber, der indgik distributionsaftaler med Warner Bros. for at opnå størst mulig kunstnerisk frihed og indtjening direkte i egen lomme.

Frank Zappa tog ikke stoffer og brugte ej heller penge på alkohol eller anden rockstjerne-luksus i nævneværdig grad. Han investerede derimod i joint venture projekter for at opnå uafhængighed i forhold til musikindustrien med dens store kooperative og multinationale selskaber, der efter Zappas opfattelse ensrettede markedet totalt. Han agtede at bevise, at det er muligt at finde en niche til ens ikke altid lige let tilgængelige musik og opnå økonomisk succes hermed. Det lykkedes i stigende grad for Frank Zappa, der havde flair for tal og paragraffer. Han eksekverede ikke overraskende rollen som businessmand med samme stringente konsekvens, som når han dirigerede de hyrede musikere med et sindrigt system af små håndtegn. Tilfældigt chancerytteri à la de vilde MOI-dage var der nu meget lidt tilbage af.

Juridiske tvister med tidligere og nuværende managere og Warner Bros. om royalties, rettigheder til egne sange og markedsføring plus distribuering af pladerne fulgte i slutningen af årtiet, og Zappa turnerede intensivt for at holde hovedet oven vande grundet dyre sagsomkostninger og advokatregninger. I 1979 genvandt Zappa rettighederne til sin musik fra 60'erne og fremefter ved at vinde de fleste af de førte sager. "Sheik Yerbouti" og "Joe's Garage" udkom på Zappas nye pladeselskab, storsolgte og sluttede 1970'erne med maner. Sangen om bøsser, urinsex og andre tabuiserede emner, "Bobby Brown", fik ikke meget spilletid i USA, men i Europa trallede folk glade med på den. Ikke alle var vist helt klar over, hvad de trallede med på.

Politisk aktivisme under Reagan og Bush. 1980-92.

Det høje produktive niveau fortsatte i 1980'erne parret med en skærpet politisk provokerende og aktivistisk profil. Det lyriske indhold af seksuel karakter i en lang række numre var beregnet til at give småborgerskabet under Reagan et mentalt spark i skridtet og nåede nærmest bizart pornografiske højder: Der skulle forarges for fuld styrke. En del morede sig, mens andre røg harmdirrende

op af stolen. Zappa var ikke den eneste, der delte verbale svinere ud i sine tekster, og en række politikere mente, at der måtte gøres noget for anstændighedens skyld. Kodeordet var censur, og det fik til gengæld Frank Zappa til at fare i flint. Der måtte slås et slag for ytringsfriheden.

Tipper Gore (gift med den demokratiske senator Al Gore) og ligesindede i organisationen PMRC (Parents Music Resource Center, 1985) ønskede at øge forældres kontrol over den musik, deres børn og unge lyttede til, ved at sætte mærkater på plader og cd'er, hvis sange indeholdt referencer til vold, narko og sex. Zappa protesterede direkte til præsident Reagan og deltog samme år i en kongreshøring om emnet. Han foreslog, at musikindustrien skulle kompenseres for mærkning af cd'er og lp'er. Samtidig foreslog han, at hver udgivelse kunne have et tekstark vedhæftet, så forbrugerne var i stand til at fravælge musik, de ikke brød sig om. Zappas tale findes stadig på youtube.

Han medvirkede i løbet af 1980'erne i en række programmer på de største tv-nyhedskanaler for at diskutere censur, ytringsfrihed, Iran-Contra-skandalen, tv-prædikanternes stigende magt og deres indflydelse på den højrekristne fløj i Det republikanske Parti. Også de fleste af disse klip er at finde på youtube for særligt interesserede. Zappa mente, at staten skulle sikre de overordnede rammer, holde skatterne i ro og ellers lade folk være i fred. Kampagner mod narko, alkohol- og tobaksindtagelse gjorde efter hans overbevisning kun ondt værre og burde lægges totalt på hylden. Pro-kapitalisten kritiserede også den østeuropæiske model af kommunismen, der kollapsede i slutningen af 80'erne. Et system, der ikke tillod fri ejendomsret, var dømt til at gå under.

Iflg. amerikansk lov skal borgerne lade sig registrere for at opretholde retten til at stemme og deltage i den politiske beslutningsproces med mulighed for selv at blive valgt. Derfor lod han opstille boder under turneerne, hvor fans kunne lade sig registrere. Flere tusinde fulgte opfordringen, så umiddelbart må "Register to Vote"-aktionen siges at have været en vellykket form for demokratisk aktivisme. I 1990 drog Zappa til Tjekkoslaviet for både at lade sig hylde som en frihedshelt af dissidentbevægelsen, der havde ladet sig inspirere af hans musik under kommunismen, og for at mødes med præsident Havel, der ville gøre ham til landets officielle repræsentant for kultur, handel og turisme i direkte relationer mellem Tjekkoslaviet og USA. Bush-

administrationen blandede sig og fik forpurret planen – især efter at Zappa havde meddelt Havel, at det ville være en rigtig dårlig ide at spille tid på et besøg af vicepræsident Dan Quale, der i Zappas øjne var en jubelidiot. Zappa gik i øvrigt med drømme om at lade sig opstille til præsidentvalget som uafhængig kandidat i 1991, hvilket en begyndende prostatakræft satte en stopper for.

Sygdom og død, hæder og ære. 1988-2013.

I 1988 stoppede Frank Zappa med at turnere og satte med sit store orkester udpeget til den sidste tur rundt i verden et effektivt punktum for et mangeårigt virke som omkringrejsende rock'n'roll-entertainer med bid og brillant kunnen. Samme år udkom ”Broadway The Hard Way”, der som en slags politisk ugerovy mejslet i lyrisk beton satte en skamstøtte over Reagans regeringstid. Herefter trak Zappa sig gradvist tilbage og komponerede hovedsageligt partiturmusik. Den forværrede prostatakræft fik ham imidlertid ikke til at arbejde mindre, og smøgerne nægtede han at kvitte – de var lige så vigtige som grøntsager for en helsefreak. Frank Zappa døde den 4. december 1993 i Los Angeles i eget hjem og lignede kort før sin bortgang en grå og udmagret ældre herre, der lå i sengen døgnet rundt.

Som profileret komponist og politisk tænker modtog Zappa før og efter sin død en lang række hædersbevisninger, priser, Grammys mv. Mange samtidige komponister, musikere, dirigenter og intellektuelle personligheder har hyldet hans virke, og det er bestemt ikke uden grund. Zappas påvirkning og inspiration kan i større eller mindre grad spores hos så forskellige kunstnere som Prince, Paul McCartney, Alice Cooper, Captain Beefheart, Black Sabbath, Steve Vai, Clawfinger og System of a Down. Utallige verdensklasse musikere fra rock-, jazz og avantgardescenen har gennem årene været en del af Zappas bandformationer. Sønnerne spiller stadig faderens musik, hvilket også gælder for moderne klassiske grupper over hele verden.

Musikalsk altmuligmand

Frank Zappa var det hele og kunne det hele. Pop, rock, jazz, avantgarde, moderne klassisk musik etc. Det enkle og det komplicerede, collage-musik med mange elementer, stramt komponerede og hundesvære arrangementer det ene øjeblik og frie improvisationer (især hans egne på guitar) det næste. Hans inspirationer kom fra alle sider: Amerikansk pop, jazz-avantgarde, elektronisk og moderne klassisk musik. Da Zappa døde, efterlod han sig en kæmpeproduktion af plader. Han var én af de flittigste live-kunstnere, men også én af dem, der udgav flest albums. Særligt i perioden fra midt-60'erne og frem til sin død.

Zappa gjorde også det, at han sammentænkte live-optrædener og pladeudgivelser. Ofte var pladerne helt eller delvis live versioner af hans musik. Nogle gange kombinerede han live- og studie-sekvenser i samme stykke musik, og tit var det vanskeligt at høre, hvor overgangene var.

Her skal blot omtales et lille udvalg af Frank Zappas albums fra hans gyldne periode 1969-1974 samt én af hans udgivelser med moderne partiturmusik.

Hot Rats. 1969.

Albummet udkom i slutningen af 1969, og Zappa kaldte selv pladen for "a movie for your ears". Det er musikken, der er helt i centrum her. Bortset fra et enkelt nummer med en smule vokal (Captain Beefheart) er pladen instrumental, hvor stramme arrangementer alternerer med improvisationer. "Hot Rats" er meget anderledes end de forudgående album under navnet "Mothers Of Invention", som i høj grad indeholdt satire og politiske temaer. Den eneste musiker, der går igen fra de tidligere albums, er saxofonist og keyboard-spiller Ian Underwood. Blandt de øvrige musikere på "Hot Rats" er violinisten Jean-Luc Ponty og bassisten Max Bennett.

Zappa var forud, også hvad angik teknik og optageudstyr. Albummet er optaget på 16 spor, hvilket bestemt ikke var almindeligt allerede i 1969. Zappa er imponerende stilsikker igennem hele albummet. Hans ideer, temaer, arrangementer og selve udførelsen er helt i top. Det er tidløs musik skabt i en rus af kreativitet. (Og ikke af andet - Zappa var fornægter af stimulerende

stoffer.) ”Son of Mr. Green Genes” er et værk på små ti minutter for det store orkester, mens et mindre stykke som ”It Must Be A Camel” er kammerjazz for en mindre besætning.

Hvis Frank Zappa har en ”kendingsmelodi” og et instrumental-hit, er det ”Peaches en Regalia” ofte brugt som underlægningsmusik i radio og tv-udsendelser, og han har selv indspillet den flere gange. Nummeret er på mange måder ”typisk Zappa”. En overbevisende trommeintro sætter det i gang. I løbet af de første godt to minutter får vi hele otte ganske forskellige musikalske afsnit. Det her er ikke baggrundsmusik eller musik til hotelfoyerer, men lyttemusik, og man skal ”holde fast i bordkanten” for at følge med.

Dog virker de otte afsnit på ingen måde påklistrede eller unaturlige i forhold til hinanden. De glider på fantastisk vis hele tiden over i det næste tema – og det næste. Og vi kommer aldrig væk fra den helt specielle grundstemning, der er i ”Peaches en Regalia”. Nummeret lever stadigvæk. Dweezil Zappa turnerer med sin fars musik under navnet ”Zappa Plays Zappa”, og så sent som i 2009 vandt hans udgave af ”Peaches en Regalia” en Grammy for ”Bedste instrumentale performance”.

Burnt Weeny Sandwich. 1970.

Albummet starter med et helt og aldeles uforfalsket popnummer i bedste amerikanske 50’er/60’er pop style: ”WLPJ” (”White Port and Lemon Juice”). Men allerede på skæring to er vi tættere på Stravinskij end på Sedaka, og albummet er lige dele ny kompositionsmusik, jazz-avantgarde og collage-musik. Først til allersidst på skæringen ”Valarie” er vi tilbage i populærmusikken med en pastiche på den amerikanske lyd i 1950’erne.

Zappa er her og der og alle vegne på ”Burnt Weeny Sandwich”. Albummet rummer studie- og live-optagelser fra 1968 og 1969. Blandt musikerne finder vi Jimmy Carl Black (trommer) og Ian Underwood (klarinet og klaver).

”Aybe Sea” er en miniature for akustiske guitarer (nogle steder med wah wah-pedal) samt spinet og klaver. Kun to musikere medvirker: Zappa selv på guitarerne og Underwood på spinet og (især) klaver. Der er ikke tale om en bestemt musikgenre her. Der er elementer både af kompositionsmusik og

folkemusik, men de er ikke særlig tydelige. Musikken er i sin egen verden. På den måde typisk Zappa koft ned til det lille format. Enkel og kompleks på én og samme tid. Enkel fordi musikken er gennemsigtig og nem at lytte til og absorbere. Komplex på grund af de mange forskellige temaer og afsnit, der alligevel overrasker, selv ved flere lytninger.

Det er klart, at Zappa leger med den amerikanske udtale af bogstaverne A, B, C i titlen "Aybe Sea". Men måske er det også et lille hav, hvor musikken befinder sig i de små bølgeskulp. Og den måde, nummeret helt umærkeligt klinger ud på, er som krusninger, der bliver mindre og mindre.

Waka/Jawaka. 1972.

Lp'en udkom i sommeren 1972 og nåede til en placering som nr. 172 på den amerikanske Billboard-liste. Zappa havde et publikum, som var trofast. Men der var langt større interesse for hans musik ved koncerterne. Albummet er overvejende instrumentalt med to meget lange stykker, der dels er stramt komponerede, dels frie passager. Og indimellem disse to ganske korte vokalnumre.

Albummet har en svimlende og imponerende start. I løbet af det første minut af "Big Swifty" bliver vi kastet rundt i et typisk Zappa-univers med hurtige markante temaer, hurtige unison-passager og skiftende taktarter. Resten af "Big Swifty" går i en anden retning. Lange, vegeterende passager med god, god tid til instrumental-soloer. En lang række musikere medvirker på albummet. Ganske markant er den engelske trommeslager Aynsley Dunbar, som var én af de store i Zappa-historien på det instrument.

Waka/Jawaka begynder med en lang og yderst melodisk indledning i blæserne med særdeles aktive (uden at være anmassende) trommer. Vi er i gang med det over 11 minutter lange titelnummer, der er skåret over samme skabelon som "Big Swifty": Stramt komponerede passager veksler med lange og meget "luftige" soli. Men der er noget særligt lige her: Mens underlaget i instrumentalsoloerne i mange Zappa-numre er harmonisk enkle (ofte står de i én akkord), skifter tonearten hele tiden her, tydeligst i Don Prestons markante Minimoog-solo.

Efter Zappas egen guitarsolo – ved 6.32 – starter et tæt komponeret forløb med bigband-elementer. Derefter en trommesolo ved Dunbar. Og så – ved 8.04 – en marchagtig sekvens som hurtigt skal vise sig at danne akkompagnement til en reprise af åbningstemaet fra nummeret. Pointen er: Selv om nummeret ”Waka/Jawaka” rummer masser af improvisation og frie passager, har Zappa fuldstændig styr på storformen, og hvor han vil hen med musikken.

Over-Nite Sensation. 1973.

Zappa er uhyre produktiv i starten af 70'erne. Efter de to overvejende instrumentale album ”The Grand Wazoo” og ”Waka/Jawaka” udkommer den meget vokalt-prægede ”Over-Nite Sensation” sommeren 1973. Musikerne på albummet er omtrent de samme som dem, vi kommer tilbage til om lidt på albummet ”Roxy & Elsewhere”. Musikere, der tilsyneladende ikke har tekniske begrænsninger og som til fulde forstår at eksekvere hovedpersonens originale ideer.

Der er mange ”fortællinger” på albummet, bl.a. den erotiske ”Dinah-Moe-Humm”. Et lille hørespil, som Zappa delvist taler sig igennem, mens sangerinden Kin Vassy lægger om ikke krop så i hvert fald kropsløse til.

Et andet hørespil er ”Montana”, hvor Zappa næsten i endnu højere grad er fortæller frem for sanger, men uden at glemme musikken som ingrediens. En fanfare og nogle meget aktive trommer indleder nummeret, som hurtigt herefter falder til to i en backing, der giver masser af plads til Zappas recitation. Backingen er nærmest som et lille cirkusorkester med små musikalske kommentarer til teksten. Og med forvrængede, næsten manierede, svar-kor. Midt i det hele en karakteristisk ”væg-til-væg” Zappa guitarsolo. Mange toner der fylder ”rummet” totalt ud. Soloen afløses af et stramt komponeret temastykke fremført af marimba og manipulerede kvindestemmer. Herefter er vi tilbage i fortællingen og de rolige vers. Nummeret slutter med den gentagne tekstlinie ”Moving to Montana soon”, som fremføres af stolte korstemmer. ”Montana” er et mix af fortælling, humor, komposition og improvisation.

Roxy & Elsewhere. 1974.

Legendarisk Zappa-album med et af de bedste, måske det bedste, liveband i hele hans karriere. Albummet udkom som dobbelt-LP i 1974. De fleste optagelser er fra en række koncerter på Roxy Theater i Hollywood i december 1973, og siden blev et par andre optagelser samt overdubs føjet til i studiet. Line-up tæller bl.a. George Duke (keyboards), Chester Thompson (trommer), Tom Fowler (bas) og Ruth Underwood på percussion. "Roxy" er ualmindelig velspillet, optaget og redigeret. Bandet spiller virtuost og overlegent, men det er ikke gold virtuositet. Der spilles og synges med varme og glød. Og Zappa selv er i sit es som overall-kapelmester, guitarist, sanger og entertainer. Zappa turnerede meget med denne konstellation og besøgte også Danmark i august 1973 og september 1974 begge gange i KB Hallen.

De tre numre "Village of The Sun", "Echidna's Arf" og "Don't You Ever Wash That Thing?" udgør hele side to af "Roxy"-albummet. "Village of The Sun" er et raffineret popnummer med en iørefaldende melodi og nogle charmerende, næsten Beatlesagtige dobbeltvokaler. Nummer går direkte videre i det instrumentale "Echidna's Arf" med hæsblæsende temaer og komplicerede unisonstykker alt sammen leveret med et imponerende musikalsk overskud og spilleglæde. Sekvensen slutter med "Don't You Ever Wash That Thing?" Her er der tale om både komponerede passager og improvisationer, der sætter enkeltmusikerne i fokus. Ganske magisk er keyboard-spilleren George Duke og hans stor-swingende Fender Rhodes solo langt inde i forløbet.

Sheik Yerbouti. 1979.

Dobbelt-albummet med det fantastiske nærbillede af Zappa som sheik er en milepæl i hans værk. Bemærk i øvrigt at titlen med stor selvfølgelighed kan udtales "Shake your booty" - med garanti ikke et tilfælde. Her spiller Zappa med et af sine 'gyldne bands', og dem har der været mange af i tidens løb. Med i bandet er bl.a. Tommy Mars og Peter Wolf (keyboards), Terry Bozzio (trommer), Patrick O'Hearn (bas) og Ed Mann (perc.). De – og han – spiller og synger som en drøm - både i studiet og live.

Sidste skæring på "Sheik Yerbouti" er den tolv minutter lange tour-de-force "Yo Mama". Det er én af dem, hvor Zappa på virtuos vis kombinerer studie og live. Live-afsnittene er dels optaget i Hammersmith Odeon, London, og dels (guitarsoloen) i nærheden af Nürnberg i Tyskland. Efter en glasklar (og sjov) indledning kommer første orkestrale kulmination ved ca. 1.40. Og fra 2.00 spiller Zappa en meget personlig solo. Backingen er ret statisk gennem hele soloen og harmonisk så enkel, som det er muligt. I næsten hele forløbet spiller bandet kun i én og samme akkord frem til kulminationen af afsnittet, hvor der er to akkorder.

I begyndelsen af soloen er der fuldstændig ro, bandet lægger nærmest et lydteppe ud under Zappas eksplosive guitar. I løbet af et par minutter bliver trommerne mere aktive og pulserende. Men det er stadig et ganske enkelt fundament under Zappas guitar-udfoldelser, der til gengæld er farvestrålende og går i mange retninger. Først otte(!) minutter senere vender vi tilbage til vokalen og det, vi kender fra starten af "Yo mama".

The Yellow Shark - Zappa og den moderne kompositionsmusik. 1993.

Igennem hele sin karriere nævner Zappa Edgar Varese og Anton Webern som store inspirationskilder. Stravinskij har også betydet meget for ham. Allerede tidligt i Zappas karriere dukker der små fragmenter af moderne kompositionsmusik op på hans albums, ofte blot i helt korte passager, men de er der. Stramt komponeret musik spillet på akustiske instrumenter. Mon Zappa var både ydmyg overfor og misundelig på de moderne klassiske komponister og ensembler midt i al sin egen succes som fändenivoldsk komponist, musiker og entreprenør?

Under alle omstændigheder bruger han i sine sidste leveår meget tid på netop kompositionsmusikken, og det bliver bl.a. til "The Yellow Shark" sammen med den hæderkronede gruppe "Ensemble Modern".

"Dog Breath Variations" og "Uncle Meat" topper pladen, for pudsigt nok er det Zappas arrangementer af eget materiale fra hans "normale produktion", der står stærkest på albummet. "Dog Breath Variations" og "Uncle Meat" er markante Zappa-kompositioner med kant, humor og vilje på en gang.

Oprindeligt for 40- mandsorkester i en udgave fra 1977 og siden omarrangeret et par gange til mindre orkesterstørrelser.

”Dog Breath” og ”Uncle Meat” er rytmisk aktive og ofte i ”skæve taktarter”. Oven på disse rytmer er der en række melodier, som bevæger sig hastigt. Både fordi de er hurtige, og fordi de har stor amplitude, dvs. masser af melodiske spring op og ned. De bliver spillet med stort overskud af Ensemble Modern.

Svagest er Zappa, når han vil være hardcore modernist a la komponister fra 1970'erne. Så er musikken mere konstrueret, end den er egentlig god.

Afslutning

Frank Vincent Zappa blev desværre kun 52 år. Når han var allerbedst, repræsenterede han artistisk integritet på højeste plan. En del af hans tanker og ideer har stadig klangbund i dag, og heldigvis for de mange fans efterlader han en kolossal produktion, der giver mulighed for intens fordybelse mange år ud i fremtiden. Der er meget godt at huske manden med moustachen for, og vi har hermed forsøgt at give vores bidrag. I øvrigt præsenterer vi i 2013 rundt omkring i landet en række temadage om Frank Zappa, hans musik, tekster og hele koncept. Fra tidlige ”Mothers Of Invention” i midt-60'erne og frem til de sidste udgivelser i starten af 1990'erne. Ydermere sættes der fokus på Frank Zappas politiske aktivisme og ambitioner i 1980'erne og 1990'erne og hans dybfølte kamp for kunstnerisk frihed og retten til at ytre sine meninger.

Om forfatterne:

Thomas Vilhelm (f. 1964) er musiker, forfatter og freelanceskribent. Uddannet trommeslager og sanger fra Vestjysk Musikkonservatorium. Forfatter til *Det visuelle øre – filmmusikkens historie* (2005) og *Filmbyen* (2007). Siden 2013 redaktør på onlinemediet Folkets Avis. Arbejder for tiden på en dokumentarisk fremstilling af Vejlegårdskonflikten med forventet udgivelse omkring 1. december i år.

Per Wium (f. 1954) har været musiker i en række danske rockbands. Han har været studievært - og senere chef - i DRs musikafdeling. Her har han beskæftiget sig med klassisk musik, jazz, verdensmusik, pop og rock. Per Wium er involveret i en lang række aktiviteter omkring The Beatles – både i ind- og udland. Han er forfatter til *Beatles for alle – en introduktion til gruppens musik* (2010). Per Wium har beskæftiget sig med Frank Zappas musik siden 1960'erne og lavet flere radioudsendelser om Zappa.

PubliMus

Skriftserie fra Syddansk Musikkonservatorium & Skuespillerskole
Udgivet i samarbejde med Musikafdelingen, Syddansk Universitetsbibliotek

PubliMus bringer primært artikler fra skribenter med tilknytning til Syddansk Musikkonservatorium & Skuespillerskole og Syddansk Universitet, men alle interesserede er velkomne til at indsende bidrag til redaktionen med henblik på skriftlig og elektronisk publikation.

Alle numre af skriftserien kan afhentes eller rekvireres gratis på fra Syddansk Musikkonservatorium & Skuespillerskole, så længe oplaget rækker.

Elektroniske udgaver af *PUFF/PubliMus* kan hentes på adressen:
<http://www.smks.dk/om-smks/udgivelser/skriftserier.html>

Indtil februar 2010 blev *PubliMus* udgivet af Vestjysk Musikkonservatorium under navnet *PUFF*.

I øjeblikket kan følgende skrifter i skriftserien *PUFF/PubliMus* rekvireres:

1-07. *Mogens Christensen*: Ugler i musen

Musikkonservatorierne er skabt ind i en anden tid end vor og har et langt stykke vej fået lov til at leve med kraften fra denne undfangelse. I det nye årtusinde er vor tilgang til musik og til uddannelse dog ændret så meget, at konservatorieverdenen bør formulere et bud på, hvilke værdier den vil satse på, og hvorledes disse ideer kan levendegøres i de krav og behov, der i dag er til kunst, uddannelse og forskning. Ugler i musen tager sig for at kridte nogle tanker op og henvise til, hvordan man kan formulere nogle muligheder for formidling af, om og med musik, der forener kunstnerisk praksis med videnskabelig teoretisering.

2-07. *Fredrik Søegaard*: Lyden af Viking

'Lyden af Viking' er en kompositionsproces, hvor virksomhedens medarbejdere komponerer musik, som skal afspejle deres oplevelser af deres virksomhed.

3-07. *Carl Erik Kühl*: Lytning og Begreb

Artiklen præsenterer en række begreber til brug ved beskrivelsen af, hvorledes et musikalsk forløb er bygget op. Begreberne er på en gang så enkle, at de kan benyttes af enhver – med eller uden musikalsk skoling – og så almene, at de kan benyttes på al slags musik.

4-07. *Hans Sydow*: Tonespace – mere end musik.

Tonespace er navnet på Vestjysk Musikkonservatoriums elektroniske projektuddannelse. Computeren er hovedinstrumentet, som bruges til at skabe, spille og formidle elektronisk musik og lydkunst. *Tonespace* er også navnet på et hus, som endnu ikke er bygget - et musikalsk eksperimentarium, hvor man skal kunne lege sig til erfaringer med lyd og musik.

5-07. *Charles Morrow*: Lydkunst i det offentlige rum

Inden for de seneste årtier er interessen for lydkunst (sound art) stadig vokset, både hvad angår publikum, museer, samlere, gallerier og offentlige kunstbestillinger. Mængden af lydkunstinstallationer i det offentlige rum vokser i takt med, at vi bliver mere opmærksomme på vores auditive miljøer. Denne artikel beskæftiger sig med historien bag samt praksis omkring lydkunsten og fremsætter aktuelle strategier for nye projekter i det offentlige rum.

6-08. *Elisabeth Meyer-Topsøe*: Støtte gi'r glød, støtte gi'r brød!

Sopranen Birgit Nilsson (1918-2005) sang de mest krævende partier hos Wagner, Strauss og Puccini, på verdens største operascener, til hun var langt op i 60erne. Læs her om nogle af hendes vigtigste sangtekniske principper om en bæredygtig sangteknik.

7-08. *Niels la Cour*: Om Bachpolyfoniens rødder i Palestrinastilen

Kvalificeret indsigt i barokkens fugakunst kan næppe opnås uden et studium af dens indlysende stilistiske hovedforudsætning: Renæssancens vokalpolyfoni. Med artiklen har det været hensigten ud fra en række korrektionseksempler fra teoriundervisningen i Bachfuga at vise, hvorledes de foretagne rettelser bedst forstås gennem et kendskab til de bagved liggende og indirekte benyttede Palestrinaregler. Afslutningsvis bringes en række almene betragtninger omkring Palestrinas musikhistoriske betydning.

8-08. *Orla Vinther*: At skabe en interesse – fra et liv i musikformidlingens tjeneste

I artiklen beskæftiger forfatteren sig med de motiver, der ligger bag mange års virksomhed som musikteoretiker og musikformidler. Udgangspunktet er en fascination af den kunstneriske oplevelse og en optagethed af at finde og beskrive de formelle mønstre, hvori den kunstneriske oplevelse er forankret. En anden drivkraft har været interessen for værket som tidsdokument. Dette belyses ved en sammenlignende analyse af Franz Liszts symfoniske digt *Les Préludes* og Gustav Mahlers symfoniske lied *Wo die schönen Trompeten blasen*.

9-08. *Eva Fock*: Du store verden!

Artiklen præsenterer historien om et konkret pædagogisk udviklingsprojekt for musikfaget i gymnasiet: *Tværsnit i Musikken*, men historien rummer andet og mere end 'blot' erfaringerne fra et konkret case study fra gymnasieverdenen. Gennem overvejelserne omkring projektet præsenteres og diskuteres forskellige tilgange til musikalsk mangfoldighed, multikulturel pædagogik og musikundervisning i det flerkulturelle samfund – tilgange, som er relevante langt ud over gymnasieverdenen og som rækker langt ud over det flerkulturelle felt.

10-08. *Leif Ludwig Albertsen*: Brahms og Magelone

Musikgenren *Liederabend* udvikler sig på basis af Schuberts *Die schöne Müllerin* og *Winterreise* i løbet af 1800-tallet fra sublim privatkunst til en seriøs offentlig koncertgenre med skiftende hensyn til en eventuel handling i tekstforlægget. Schumann-eleven Brahms var selv usikker over for, om man skulle lade rækken af sange afspejle nogen sammenhængende fortælling. I artiklen redegøres for bogen om Magelone siden middelalderen og der tages afstand fra gentagne forsøg på at se Ludwig Tiecks roman med indlagte sange og tekst som et stort, romantisk eventyr.

11-08. *Palle Jespersen*: Zoltán Kodály.

Komponisten, folkemusikforskeren og musikpædagogen *Zoltán Kodály* fyldte for nylig 125 år. Hans liv og værk præsenteres hér af formanden for Dansk Kodály Selskab, Palle Jespersen.

12-09. *Peer Birch*: De tre hjørnevokaler.

De tre så kaldte 'hjørnevokaler' er hjørnesten i klassisk sangteknik. I artiklen forklares dette med henvisning til resultater inden for nyere stemmeforskning, og i en række enkle øvelser vises det, hvordan man i sanguddannelsen drager praktisk nytte deraf.

13-09. *Carl Humphries*: Teaching Improvisation

Artiklen diskuterer begrebet 'improvisation', dets betydning i musikhistorien, og hvorledes improvisation på ny kan inddrages i klassisk musikundervisning.

14-09. *Magnus Tessing Schneider*: Mozart og hans venner.

Om uropførelsen af Mozarts opera *Don Giovanni* i Prag 1787 og om barytonen Luigi Bassis dramatiske og musikalske fortolkning af hovedrollen, der blev skabt netop med henblik på ham.

15-09. *Ole Kühl*: Musikhistoriens ikonisering: motown og bebop.

Er det *ikoner*, der skaber forandringer og fornyelser af musikken? To fortællinger fra det 20. århundredes afro-amerikanske musikhistorie, *Motown og Bebop* antyder, at der også kan være andre forklaringer.

16-10. *Bendt Viinholt*: Omkring Rued Langgaards første symfoni 'Klippepastoraler'

Komponisten Rued Langgaard (1893-1952) er en særling i dansk musikliv, der først 20-30 efter sin død blev anerkendt som en af de helt store. Som 19-årig havde han sin komponistdebut - og nåede måske sin karrieres højdepunkt - med den timelange Symfoni nr. 1. Originalpartituret til dette værk har haft en ejendommelig skæbne, og det er den, Bendt Viinholt udreder i sin artikel.

17-10. *Leif Ludwig Albertsen*: Goethe som sangskriver.

Goethes digt 'Kennst du das Land' stammer fra romanen *Wilhelm Meisters Lehrjahre*, hvor det synges af en ung pige, Mignon. Hun er en gådefuld skikkelse, der drager omkring og synger anelsesfulde sange. Op til 90 komponister har tonesat digtet, heriblandt Beethoven, Schubert, Schumann, Liszt, Tjajkovsky, Hugo Wolf og Alban Berg. Artiklen beskæftiger sig med sangen, dens episke kontekst og med Goethes egen opfattelse af, hvorledes sange bør synges.

18-10. *Johan Bender*: Nielsens kantate

I 1909 skrev Carl Nielsen en kantate til Landsudstillingen i Århus. Artiklen beretter om dens usædvanlige - til dels dramatiske - tilblivelseshistorie, der tegner et billede af Carl Nielsens tid, liv og personlighed.

19-10. *Mads Bille*: Den Jyske Sangskole.

Lederen af Den Jyske Sangskole, Mads Bille, fortæller om skolens tilblivelse og udvikling i sine 10 første leveår - og om ideerne bag.

20-10. *Finn Jespersen*: Carmina Burana, Carl Orff og nazismen.

Den tyske komponist Carl Orffs værk *Carmina Burana* er ét af det 20. århundredes hyppigst opførte værker overhovedet, og det er højt værdsat selv af et publikum, der normalt ikke lytter til den såkaldte 'klassiske' musik. Værket blev uropført i 1937 og fejrede store triumfer i det nazistiske Tyskland under krigen. Hvad var Orffs forhold til nazismen? Er værket et 'nazistisk' værk?

21-12. *Orla Vinther*: At tolke et digt.

Schumanns 'Mondnacht' regnes blandt hans allersmukkeste bidrag til liedkunsten. Artiklen gør rede for det originale samspil mellem digt og musik.

22-12. *Søren Ryge Petersen*: Musik i TV.

Søren Ryge Petersen er kendt af de fleste for sine TV- programmer. Mange har også glædet sig over hans ofte overraskende, men altid træfsikre valg af musikken i programmerne. I sin artikel fortæller han om en række af de udsendelser, han har lavet, og om, hvordan han i det enkelte tilfælde fandt frem til lige netop dén musik.

23-12. *Jørgen Erichsen: Kuhlau og klaveret.*

Skønt Friedrich Kuhlau (1786-1832) af nogle benævnes "Fløjten Beethoven", kender de fleste især den nordtyske komponist for sonatinerne, som helt op til vor tid har figureret i et utal af klaverskoler. Jørgen Erichsen udgav i 2011 den første større biografi nogensinde om Kuhlau - komponisten, vi næsten tør regne for en af vore egne, idet han levede det meste af sit produktive liv i København.

24-13. *Karl Aage Rasmussen: Klinkede skår.*

I 2009 præsenterede Karl Aage Rasmussen sit bud på en fuldstændiggørelse af Schumanns ufuldendte Fjerde Klaversonate. I artiklen giver han et kig ind i værkstedet og delagtiggør læseren i de overvejelser, han konkret har gjort sig, når han sidder med en enkelt stemme i højre hånd hér, tyve tomme takter dér, etc.

26-13. *Henrik Nebelong: Wagners parallelle tertser.*

2013 er 200-året for Richard Wagners fødsel. Men skønt Wagner er en af alle tiders mest biograferede personer, er Henrik Nebelongs *Richard Wagner. Liv, værk og politik (2008)* den første danske Wagnerbiografi i et århundrede. I sin artikel i *PubliMus* skriver han om et særlig signifikant ledemotiv hos Wagner ("de parallelle tertser"), giver en oversigt over dets forekomst og forsøger en samlet tolkning.

Syddansk Musikkonservatorium & Skuespillerskole
Kirkegade 61 · DK-6700 Esbjerg

Tlf. +45 63119900 · Fax +45 63119920 · e-mail: publimus@smksnet.dk